

Medisinens sjel

//

//]]]]> //]]>

BOKOMTALE: Med [Medisinens sjel](#) vil Thomas Dahl lede oss gjennom gjennom sjelens, kroppens og medisins idéhistorie. Undertittelen «historiske konstruksjoner av mennesket» innvarsler et normativt prosjekt med en forståelse av at medisinsk terminologi alene ikke er tilstrekkelig for å forklare medisins praksis. Dahl har selvfølgelig helt rett: Vi trenger både filosofi og idéhistorie for å belyse legevitenskapens omskiftelige praksis.

Av Frida Skatvik

I denne boka dreier det seg først og fremst om sjel – et begrep som tilsynelatende brukes oftere i dagligspråket og i skjønnlitteraturen enn det analyseres med et edruelig blikk. På høy tid, med andre ord. I dag er medisinske og psykologiske teorier om sjelen blitt erstattet av moderne biologi og nevrofysiologi. Likevel klarer vi ikke å gi slipp på ideen om kroppens motsetning. Boken leverer et viktig bidrag for å forstå idétradisjonen som ligger til grunn for våre egne oppfatninger. For det er kanskje ikke helt enkelt å skulle gi slipp på en idé som kan spores tilbake til antikken – den vestlige filosofiens begynnelse.

Thomas Dahl, et til nå ukjent navn for meg, er ikke alene om å ta utgangspunkt i antikken for så å jobbe seg oppover. Og som så mange andre vestlige og ikke-vestlige historieforskere, har han valgt å avgrense sitt studium til nettopp Vesten. Greit nok, tid og kapasitet er som kjent begrensede ressurser. Til tross for avgrensningen blir vi likevel servert et lite, velsmakende innblikk i hvordan antikkens medisin tok veien om arabiske filosofer for å bli gjenformulert av Thomas Aquinas. Vi får vite at de viktigste medisinske teoriene var gjort av hedenske og muslimske filosofer, og at deres intellektuelle legninger førte dem til Dantes ytterste helvetessirkel. Hippokrates, Galen, Avicenna og Averroës var blant de som fikk brenne i helvete for sin troløshet, men riktignok bare i den ytterste og minst grusomme sirkelen; de hadde tross alt brakt verden videre. Hvordan det europeiske vitenskapsregimet har tangert det arabiske, er noe jeg gjerne skulle lest mer enn én side om. Men Dahl har mye han skal rekke å si og haster videre.

Bare én gang løsner forfatteren på den øverste skjorteknappen og gir oss et episk innblikk i hvordan historien har behandlet sjelen som en medisinsk gåte. I innledningen får vi høre om den amerikanske legen Duncan MacDougall, som i 1901 ville påvise at sjelen hadde materialitet. MacDougall veide en rekke døende pasienter både før og etter at døden inntraff, og han kunne med vitenskapens empiri konstatere at det forsvant 20 gram av legemet i dødsøyeblikket. Sjelen måtte altså veie 20 gram. Det samme forsøket ble gjentatt med hunder. Her fant MacDougall imidlertid ingen påvisbar vektendring. Konklusjon nummer to var altså at bare mennesker hadde sjel. Best er Dahl når han – som her – tar seg tid til å beskrive de historiske situasjonene.

Det er selvfølgelig ikke bare *innholdet* i begrepet sjel som har vært historisk og geografisk

omskiftelig, men også *begrepet selv*. Forfatteren er svært nøye med å holde seg til originale begrepene – og de gangene oversettelse er nødvendig, tar han saken i egne hender. Det er vel og bra å gå til primærkildene hvis man er språkmektig nok, men enkelte ganger går de rigide oversettelsene ut over lesbarheten.

Vi blir tatt med tilbake til Homers pneuma, Galens psych?, Descartes âme, til Aqinas animae (som for øvrig ikke omtales som «Thomas Aqinas», men – de gangene Dahl ikke er på fornavn med Thomas – «Thomas av Aqinas»), til Lockes mind og Freuds sjel. Dahl har nemlig tatt høyde for at ulike begreper har ulikt referansegrunnlag, og at samme begrep kan ha ulik betydning avhengig av hvem som bruker det. Slike nyanser er viktige.

For Galen, en gresk medisiner fra vår tids andre århundre, er psych? knyttet til kroppen. Platon mente at psych? var udødelig, og at den hadde høyere status enn kroppen. Men likefullt var psych? noe som var knyttet til mennesket. Det nye testamentets pneuma derimot, var gitt av Gud. Her blir Luther et vendepunkt, fordi han løsriver sjelen fra kroppen. Heller ikke før kristendommen kommer forestillingen om én sjel festet til ett menneske. Vi får også vite at Descartes teorier om âme – en tenkende sjel – bidro til å legge grunnlaget for en moderne forståelse av sjelen.

Så tar Dahl oss med fra antikkens legekunst til modernitetens vitenskapelige medisin, der mennesket er blitt oppstykket i fysiologi og psyke. Det mest interessante i boken er, etter min mening, sammenhengen mellom sjel og det medisinske begrepet det er gått inflasjon i de to siste decenniene: depresjon.

Tilstanden som den sveitsiske psykiateren Roland Kuhn kalte for tungsinn (Schwermut), kalte de antikke for «melankoli». Melankoli har sitt etymologiske opphav i «sort galle», og var i tråd med antikkens teorier om sjelen som forankret til det kroppslige. Hos Aristoteles var en melankoliker en som var «svekket av sort galle». Med kristendommen blir melankoli en plageånd som kunne fordrives med tro. Men ikke før på 1900-tallet, i kjølvannet av Freuds teorier om psykoanalysen, blir melankoli overflødig som sykdomsbegrep. Dette kan vi takke oppfinnelsen av den syntetiske og kjemiske medisinen for, som viste seg å være irreversibel i forhold til hvordan vi forholder oss – eller ikke forholder oss – til sjelen.

Psykiatrien fikk, i likhet med den somatiske legevitenskapen, syntetiske piller for å kurere en folkelidelse som kanskje har eksistert i alle tider. Nå som sjelsbegrepet er blitt overflødig i medisinsk terminologi regnes ikke depresjon som annet enn en defekt ved signaloverføringer mellom nervecellene. Depresjon blir en ren medisinsk lidelse, som følgelig også kan fordrives med medisin, for eksempel Prozac. Får vi så et samfunn uten depresjon? Dahl er – og det med rette – skeptisk. Kanskje antikkens dietetik har noe å lære oss her? Først må vi i så fall godta at mennesket er et sansende, og ikke bare et tenkende vesen.

Som jeg har forsøkt å illustrere: *Medisinens sjel* favner bredt. Til tross for den nødvendige knappheten og den unødvendige prosaiske språkdrakten, er det en informativ bok som absolutt

burde leses – selv om den kanskje gjør det litt vanskeligere å snakke om «sjel» igjen.